

Z. Świechowski

Prace przy studiach historyczno-urbanistycznych do planów zagospodarowania przestrzennego

Ochrona Zabytków 7/2 (25), 136-139

1954

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

urządzone były wystawy popularyzujące zagadnienia archeologii i ochrony zabytków. W tym celu wygłoszono 80 odczytów i pogadanek dla miejscowej ludności. Prócz tego wygłoszono 9 odczytów przez radio i opublikowano w prasie 42 artykuły, wykonano 12 opracowań naukowych do opublikowania w naukowej prasie archeologicznej. Zanotowano rzadki fakt ukarania przez sąd winnych niszczenia obiektów archeologicznych w Wolinie i Lipsko-Polesie. Wydział współpracując z Instytutem Chemii Ogólnej opracował nową metodę konserwacji przedmiotów szklanych znajdujących się w stadium krystalizacji rozpadowej, oraz posunął znacznie naprzód metodę konserwacji drewna i niektórych zabytków o tworzywie organicznym. Zrealizowano w terenie projekt konserwacji neolitycznych szymbów górniczych w Krzemionkach Opatowskich, które zostaną udostępnione dla zwiedzania. Opracowano i wydano kilka Rozporządzeń Ministra K. i Sztuki oraz innych Ministrów w sprawie obowiązku zgłaszania odkryć obiektów archeologicznych w terenie, oraz przygotowano Okólnik Przewodniczącego P.K.P.G. o obowiązku przeprowadzania badań archeologicznych na terenach przeznaczonych na cele inwestycyjne, przed rozpoczęciem budowy — na koszt inwestora.

W wyniku dyskusji obecni uchwalili szereg wniosków w sprawie powiększenia kredytów wydziału na akcję konserwatorską, przydziału motocykli dla inspektorów, powiększenia łamów pism naukowych i popularnych dla sprawozdań z działalności konserwatorskiej oraz opisów odkryć nowych stanowisk archeologicznych, w sprawach organizacyjnych, inwentaryzacji grodzisk, nowelizacji ustawy o opiece nad zabytkami. Następnie wygłoszono kilka referatów. Mgr A. Krauss mówił o ochronie prawnej zabytków archeologicznych w świetle doświadczeń Wydziału Zabytków Archeologicznych. Prof. dr St. Herbst przedstawił rolę Polskiego Tow. Turystyczno-Krajoznawczego w kształtowaniu form społecznej opieki nad zabytkami archeologicznymi. Następne referaty poruszały zagadnienia metody prac ratowniczych w terenie. Mgr. J. Kmieciński przedstawił ref. p. t. „Metody i wyniki archeologicznych prac ratowniczych w Gdańsku na stanowisku Nr 2, w którym przedstawił możliwości współpracy przedsiębiorstwa budowlanego z ekipą archeologiczną. Ref. mgr. Wł. Filipowiaka omawiał „Potrzeby organizacyjne i wyniki archeologicznych prac ratowniczych na Pomorzu Zachodnim na tle inwentaryzacji stanowisk archeologicznych powiatu wolińskiego“. Mgr. J. Gurba mówił o zadaniach ratownictwa zabytków archeologicznych na Lubelszczyźnie w związku z rozwojem inwestycji rolnych i wiel-

kich robót melioracyjno-regulacyjnych oraz kopalnictwa torfowego. Naukowe i organizacyjne rezultaty ratownictwa zabytków archeologicznych w Warszawie oraz w dolinie rzeki Bug omówił Wł. Bernat, który omówił metodę wielkich badań powierzchniowych oraz przedstawił sposób zabezpieczania stanowisk niszczonech przez podmywanie wodą brzegów. Ostatni naukowy referat wygłosił mgr. A. Gałuszka p. t. Perspektywiczne planowanie ratownictwa zabytków archeologicznych w świetle doświadczeń inwentaryzacji piaszkowni śląskich. Miejsca pobierania materiałów takich jak piasek, żwir, glina itp. wykazują obecność bardzo ciekawych stanowisk archeologicznych, np. w Groszowicach odkryto na żwirowni teren hutnictwa starożytnego, zawierający kilkadziesiąt tysięcy dymarek.

Plan prac Wydziału Zabytków Archeologicznych na rok 1954 przedstawił mgr. K. Dąbrowski w oparciu o mapę rozmieszczenia ważniejszych stanowisk badawczych i ratowniczych.

W dyskusji nad referatami obecni w wypowiedziach nad osiągnięciami naukowymi i metodycznymi Wydziału ocenili je b. pozytywnie. Referaty te zostaną opublikowane w pismach naukowych archeologicznych.

T. Zurowski

PRACE PRZY STUDIACH HISTORYCZNO-URBANISTYCZNYCH DO PLANÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

Myśl o potrzebie podbudowania studiami historycznymi prac urbanistycznych prowadzonych w obrębie zabytkowych zespołów miejskich nurtowała wielokrotnie powojenne obrady polskich urbanistów, architektów, konserwatorów i historyków sztuki. Myśl ta szczególnie dobitnie zainicjowała się w czasie Krajowej Narady w sprawie badań nad historią budowy miast polskich, jaka miała miejsce u schyłku r. 1950 w Nieborowie. Referat Generalnego Konserwatora prof. J. Zachwatowicza przyniósł wówczas sformułowanie postulatów badawczych w tym zakresie pod adresem dyscyplin historycznych. Już w okresie poprzedzającym naradę nieborowską zaznaczyły się dorywcze próby opracowywania zagadnień historycznych w związku z potrzebami planu zagospodarowania przestrzennego zabytkowych ośrodków miejskich. Te studia wychodziły czasem od samych projektantów łączących niekiedy wiedzę, czy zamiłowanie historyka z umiejętnościami urbanisty architekta albo były wynikiem inicjatywy niektórych wydziałów budownictwa przy PWRN zle-

cających na własną rękę opracowanie wstępnych studiów historycznych bądź też powstawały jako owoc troski i zainteresowania towarzystw naukowych, zakładów uniwersyteckich, czy poszczególnych naukowców. Pierwszą próbą ujednoczonych opracowań według z góry ustalonego schematu były studia przygotowywane przez Instytut Urbanistyki i Architektury. Jako powszechną zasadę przyjęto opracowywanie studiów historyczno-urbanistycznych dla zabytkowych miast dopiero w roku 1953, jako skutek porozumienia Ministerstwa Budownictwa Miast i Osiedli — Centralnego Zarządu Biur Projektowych Budownictwa Miejskiego z Zarządem Ochrony i Konserwacji Zabytków w Ministerstwie Kultury i Sztuki. Akcja przygotowywania studiów została zunifikowana przez przekazanie jej Pracownikom Konserwacji Zabytków obciążając tamtejszą Pracownię Badań i Studiów. Już pierwsze zlecenia, jakie napłynęły, rozwinęły niezwykle szeroką problematykę urbanistyczną dotyczącą rozmaitych okresów historycznych i różnych regionów. Pociągnęło to za sobą konieczność współpracy ze specjalistami w zakresie urbanistyki historycznej, która ogarnęła prawie wszystkie środowiska uniwersyteckie i politechniczne w kraju oraz wielu badaczy regionalnych. Zadanie studium nie ogranicza się bowiem tylko do możliwie wiernego zobrazowania poszczególnych etapów rozwoju miasta w sensie przestrzennym, ale polega także na pokazaniu ich w możliwie pełnej współzależności ze zjawiskami gospodarczymi i społecznymi. Ma to na celu wprowadzenie dzisiejszego budowniczego miast w przebieg procesu historycznego organizmu miejskiego, w którym powinien stworzyć nowe dzieło, zachowując jednocześnie to, co godne zachowania z dorobku przeszłości.

W zależności więc od rodzajów zagadnień związanych z obiektem a także od stanu badań wielokrotnie zachodzi potrzeba współpracy przy jednym opracowaniu specjalistów z różnych dziedzin np. historyka i architekta, czy też historyka i historyka sztuki, ze specjalizacją w zakresie urbanistyki. W rezultacie powstaje studium, omawiające w kolejności z góry ustalonej dla wszystkich studiów te same zagadnienia związane z usytuowaniem organizmu miejskiego na tle regionu, elementy fizjografii z rekonstrukcją możliwie wierną ich stanu pierwotnego, zagadnienia ustroju, stosunki produkcyjne, rozwój przestrzenny, charakterystyka zabudowy, wnioski z uwypukleniem niektórych stref zabytkowych i sugestiami co do otaczającej je zabudowy. Nawet najlepszy jednakże elaborat zamykający te wszystkie wartościowe informacje na kilkunastu, czy

kilkudziesięciu stronach miałyby ograniczoną wartość, gdyby go nie uzupełnił załącznik ilustracyjny. W załączniku takim obok dawnych widoków i planów fotografii z dziewiętnastego wieku, pokazujących wnętrza ulic dziś nieistniejących lub gruntownie przebudowanych, znajduje się szereg plansz z naniesionymi na podkładzie planu współczesnego zagadnieniami rozwoju przestrzennego, istniejącymi i zaginionymi zabytkami, liniami demarkacyjnymi obszarów o największym zagrożeniu elementów zabytkowych.

Od strony technicznej przygotowanie studium dzieli się na kilka etapów. Po ustaleniu orientacyjnym kierunku opracowania w zależności od specjalnych potrzeb projektanta rozpoczyna pracę autor lub kolektyw autorski, przygotowując wykaz a w wielu wypadkach także brudnorysy plansz wchodzących w skład załącznika ilustracyjnego. Ostatni końcowy etap stanowią prace redakcyjne i sporządzenie przez komórke kreślarską czystorysów podług ujednoczonej metody graficznej. Studia wielokrotnie wymagają przeredagowania, uzupełnień dodatkowymi poszukiwaniami archiwalnymi i terenowymi. Wreszcie w trosce o zagwarantowanie możliwie najwyższej jakości naukowej przyjęto zasadę recenzowania prac przez specjalistów oraz pisanie koreferatów w razie potrzeby.

W roku ubiegłym zostały opracowane studia dla 36 miast. Liczba studiów zleconych na r. 1954 przez poszczególne Prezydium Wojewódzkich Rad Narodowych osiągnęła z końcem pierwszego kwartału 28. Doświadczenia dotychczasowe wskazują, że największą przeszkodą we właściwym przygotowaniu opracowań były zbyt krótkie terminy stawiane przez zleceniodawcę, który zbyt późno, niekiedy dopiero przy końcu trzeciego kwartału decydował się na zlecenie. Z natury rzeczy kolektyw autorski pracujący w przyspieszonym trybie nie jest w stanie ani zgromadzić potrzebnego materiału, ani właściwie go zinterpretować. Także czynności działu redakcyjnego i recenzentów w warunkach pośpiechu nabierają charakteru bardziej formalnego aniżeli merytorycznego. Z krótkofalowością zleceń łączy się jeszcze jedna okoliczność sepcjalnie szkodliwa dla prawidłowego ustawienia problematyki studium: Autor obciążony pilnym zleceniem częstokroć nie ma możliwości nawiązania i podtrzymania kontaktu z projektantem. Okoliczność ta bynajmniej nie może być traktowana jako mało ważna. Tylko w zetknięciu z konkretnymi pracami urbanistycznymi może powstać typ studium i typ naukowca związany z bieżącymi potrzebami naszej urbanistyki.

Ryc. 137. Widok zamku w Łowiczu ok. poł. XVII w. wg. miedziorytu Dahlberga z dzieła S. Pufendorfa.

Wykaz zleceń na opracowanie studiów historyczno-urbanistycznych do planu zagospodarowania przestrzennego miast, dla P. P. Pracownie Konserwacji Zabytków (Pracownia Badań i Studiów)

I. Zleczone i ukończone w r. 1953

woj. białostockie

1. Białystok — Jan Glinka
2. Łomża — Wacław Zienkiewicz
3. Bielsk Podlaski — Stanisław Herbst
4. Suwałki — Wojciech Trzebiński

woj. bydgoskie

5. Brześć Kujawski — Wiesław Posadzy

woj. kieleckie

6. Opoczno — Zygmunt Świechowski (konsult. Stanisław Herbst)
7. Nowy Korczyn — Józef Jamroz, Tadeusz Zychiewicz
8. Kielce — Jan Pazdur, Eugeniusz Krygier, Nina Miks
9. Kazimierza Wielka — Wanda Tomicka
10. Radom — Wojciech Kalinowski

woj. kozłowski

11. Słupsk — Zygmunt Świechowski

woj. krakowskie

12. Nowy Targ — Józef Jamroz, Tadeusz Zychiewicz

woj. lubelskie

13. Zamość — Jerzy Adam Miłobędzki

woj. łódzkie

14. Piotrków — Wojciech Kalinowski, Henryk Rutkowski
15. Łowicz — Jan Wegner

woj. olsztyńskie

16. Iława — Marian Biskup
17. Giżycko — Marian Biskup
18. Kętrzyn — Zygmunt Świechowski
19. Morąg — Marian Biskup
20. Szczytno — Marian Biskup

woj. opolskie

21. Koźle — Karol Jońca
22. Brzeg — Stefan Golachowski, Władysław Dziewulski

woj. poznańskie

23. Poznań — Aniela Sławska, Teresa Ruszczyńska
24. Konin — Grażyna Wróblewska, Wiesław Posadzy
25. Koło — Grażyna Wróblewska, Wiesław Posadzy

woj. rzeszowskie

26. Krosno — Józef Jamroz, Tadeusz Zychiewicz

woj. stalinogrodzkie

27. Bielsko-Biała — Zbigniew Perzanowski, Andrzej Domański
28. Będzin — Zbigniew Perzanowski

woj. szczecińskie

29. Szczecin — Stanisław Bobiński, Alfred Wielopolski.

woj. warszawskie

30. Płock — Dariusz Kaczmarzyk, Ryszard Cieśla
31. Warka — Stanisław Pazyra

woj. wrocławskie

32. Legnica — Władysław Dziewulski, Ewa Jęczalik, Stanisław Niemierko
33. Wałbrzych — Bronisław Turoń, Zygmunt Konieczny

woj. zielonogórskie

34. Kostrzyń — Edwin Rosenkrantz
35. Zielona Góra — Wiesław Posadzy
36. Gorzów — Grażyna Wróblewska

II. Zleczone na 1954 r.

woj. białostockie

1. Gródek —
2. Augustów —

woj. bydgoskie

3. Bydgoszcz — Wiesław Posadzy, Jerzy Frycz
4. Inowrocław — Wiesław Posadzy, Jerzy Frycz

woj. kieleckie

5. Staszów — Wanda Tomicka
6. Busko Zdrój — Józef Frazik

- woj. koszalińskie*
7. Koszalin — Zygmunt Świechowski
 8. Kolobrzeg — Stanisław Bobiński, Ewa Smulikowska
- woj. lubelskie*
9. Chełm — Jerzy Kłoczowski
- woj. łódzkie*
10. Zgierz — Jan Warężak
 11. Pabianice — Jan Warężak
 12. Tomaszów Maz. — Jan Warężak
- woj. opolskie*
13. Racibórz — Stefan Golachowski, Władysław Dziewulski, Stanisław Niemierko, Ewa Jęczalik
- woj. poznańskie*
14. Śrem — Wiesław Posadzy
 15. Uniejów — Wojciech Kalinowski, Stanisław Trawkowski
- woj. rzeszowskie*
16. Przemyśl — Józef Jamroz, Tadeusz Zychiewicz
 17. Sanok — Adam Paśnacht
 18. Przeworsk — Józef Benbenek
 19. Jarosław — Kazimierz Gottfried, Maria Birkenmajerowa
- woj. stańogrodzkie*
20. Kłobuck —
 21. Tarnowskie Góry — Helena Królówna
- woj. szczecińskie*
22. Stargard — Zygmunt Świechowski
- woj. warszawskie*
23. Mińsk Maz. — Alicja Lutostańska
 24. Siedlce — Zbigniew Rewski, Wojciech Trzebiński
 25. Ostrołęka — Witold Dynowski
- woj. wrocławskie*
26. Złotoryja — Stefan Golachowski, Władysław Dziewulski
- woj. zielonogórskie*
27. Głogów — Teresa Uzdowska, Tadeusz Zagrodzki, Stefan Golachowski
 28. Zagań — Józef Piątek, Mieczysław Złat, Wojciech Gluźniński, Stanisław Niemierko

Z. Świechowski

DYSKUSJA

NA MARGINESIE ARTYKUŁU „OGRODY KAZIMIERZA PONIATOWSKIEGO W WARSZAWIE“

Mgr Wanda Tomicka w swym ciekawym i cennym artykule „Ogrody Kazimierza Poniatowskiego w Warszawie“ („Ochr. Zab.“ nr 4 (23) z 1953 r.), opartym przeważnie na niewyzyskanych dotychczas projektach S. B. Zuga, podaje opis budowli wzniesionych przez starszego brata królewskiego.

Do artykułu tego, jako oddawna interesujący się wspomnianymi budowlami, o których pisałem kilkakrotnie,¹ pragnę dorzucić parę uzupełnień.

Autorka artykułu podaje, iż pałacyk Poniatowskiego na Solcu składał się z „belwederku“, stojącego przy tej ulicy oraz dwóch skrzydeł biegnących w głąb terenu. Nadmieniam następnie, że „belwederek“ przestał istnieć w pierwszych latach XIX w. a skrzydła pałacu wzmiankowane są jeszcze ok. r. 1874; następnie teren ten został rozparcelowany pod zabudowę i obecnie z zespołu tego nie pozostało żadnych śladów.

Otóż przed drugą wojną światową (w r. 1927) widziałem jeszcze dobrze zachowane dwie fasady skrzydeł bocznych owego pałacyku, „Belwederku“ już nie było, a wewnątrz dziedzińca, równoległe do ul. Solec, znajdował się późniejszy budynek piętrowy, w którym dorożkarze mieli wo-

¹ Wolnomularstwo polskie za Augusta III, Wolnomularstwo polskie za Stanisława Augusta, „Wiedza i Życie“, 1927, nr 8—12; Historia grotty w Parku Kultury, „Życie Warszawy“ z 22. III. 1953; Ongiś kaprys książęcy, dziś Centralny Park Kultury, „Życie Warszawy“ z 19. IV. 1953.

Ryc. 138. Legnica — widok miasta w końcu XVIII w.

